ואתחנן ב

א. על הפסוק (בפ' שמע'[1]) „והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך" איתא בספרי: „למה נאמר לפי שהוא אומר[2] ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך איני יודע[3] באיזה צד אוהבים את הקב"ה תלמוד לומר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך והיו[4] הדברים האלה על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו".

דברי הספרי הובאו בפרש"י על ה־תורה וכן בספר המצות להרמב"ם — אבל מצינו שינוי ביניהם:

רש"י בפירושו עה"פ מביא את תוכן דברי הספרי, וז"ל: „והיו הדברים וגו', ומהו האהבה והיו הדברים האלה שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו".

אבל הרמב"ם בספר המצות במצות אהבת ה'[5] כתב: „ולשון ספרי לפי שנאמר ואהבת את ה' אלקיך איני יודע[6] כיצד אוהב את המקום תלמוד לומר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם".

הרי בעוד שרש"י לא העתיק אריכות לשון הספרי, הביא (עכ"פ) את כל תוכן פירוש הספרי; ואילו הרמב"ם שמדייק „ולשון ספרי", ומעתיק את לשון הספרי כמעט כצורתה[8], השמיט סיום דברי הספרי „ומדבק בדרכיו"[9].

ב. לכאורה נראה שרש"י והרמב"ם פליגי בהגדרתה של אהבת ה' לפי דב־רי הספרי — אם הא ד„מדבק בדרכיו" הוא פרט וחלק במצוה זו: רש"י ס"ל דמצות אהבת ה' אינה (רק) רגש האהבה שבלב האדם להקב"ה, אלא כוללת גם (תוצאתה) — הדביקות[10] בה' ע"י ש־מתדבק בדרכיו של הקב"ה: וסדר ה־דברים הוא — שע"י „הדברים האלה" (דברי תורה[11]) מכיר בהקב"ה ודרכיו וע"ז — מתדבק בדרכיו, כי א"א לדבקה בהקב"ה כי אם על ידי קיום[12] מצותיו[13]

---

1) ו, ו.

2) ו, ה.

3) הלשון בפנים הוא מספרי דפוס ראשון. וראה לקמן הערה 8.

4) כ"ה בדפוס א'. ובכמה מפרשי הספרי הגיהו (ע"פ הילקוט) „תן".

5) מ"ע ג.

6) בתרגום קאפח „יודע אני". וראה מ"ש ב־הערות שם.

7) ולא הזכיר כלל שהוא מספרי.

8) כ"ה (כלשון הרמב"ם) בספרי כ"י (בהוצאת האראוויטץ). ועד"ז הוא ביל"ש עה"פ (רמז תתלט), וכן הועתק בספר זכרון (על פרש"י) מספרי (אלא ש־ביל"ש וספר זכרון הלשון „איני יודע כיצד (לאהוב)" וליתא „את המקום"), ועד"ז הוא בחינוך כאן (מצוה תיח). וראה שינויי נוסחאות בספרי הוצאה הנ"ל.

9) וכן ליתא במדרש לקח טוב פרשתנו עה"פ ובחינוך שם (משא"כ בשאר מקומות שנסמנו בהערה הקודמת).

10) וראה לקו"ש חי"ד ע' 55 ואילך.

11) בחינוך שם, לאחר העתקת לשון הספרי כ' „כלומר שעם ההתבוננות בתורה כו'". וראה רא"ם וגו"א כאן.

12) ראה תניא פ"ד.

13) וכדמוכח גם מפרש"י עה"פ (ו, ה) ואהבת „עשה דבריו מאהבה אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה כו'", שהוא דרש הספרי (עה"פ) ולא הביאו רש"י בשם הספרי (או בשם מדרש וכיו"ב). וי"ל דע"פ פשט מובן שהציווי על אהבת ה' בתורה הוא לא (רק) ענין של אהבה גרידא כ"א (בעיקר) עשיית דבריו מאהבה. וראה תניא ספ"מ.

(מתדבק בדרכיו[14]).

אבל הרמב"ם כתב שם (בהתחלת ביאור מצות אהבה) „וזה שנחשוב ונתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו עד שנשיגהו ונהנה בהשגתו בתכלית ההנאה וזאת היא האהבה המחוייבת[15] .. (ומביא הספרי, וממשיך) הנה בארנו לך שבהתבוננות תעלה בידך ההשגה ותגיע ההנאה ותבא האהבה בהכרח", שס"ל שמעשה המצוה של מצות אהבת ה' הוא — ההתבוננות (במצותיו וכו'), והיא המביאה את האדם לרגש האהבה בלב[16].

ולכן השמיט הרמב"ם מ"ש הספרי „ומדבק בדרכיו", כי ס"ל[17] שאין כוונת הספרי שזהו חלק מגוף מצות אהבה[18], אלא זהו ענין נוסף הבא כתוצאה מהאהבה: ועיקר דברי הספרי הם[19] ע"ד הציווי על האדם איך להגיע לידי אהבה, וע"ז אומר שהוא ע"י ההתבוננות ב„הדברים האלה כו'", „שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם".

ועפ"ז יש לבאר כמה שינויים בין לשון רש"י ולשון הרמב"ם:

א) רש"י מפרש לשון הספרי „באיזה צד אוהבים כו'" — „ומהו האהבה"[20], היינו דקאי (לא על הדרך לבא אל ה' אהבה, אלא) על מהות האהבה, איך ובאיזה אופן צ"ל אהבת הקב"ה: משא"כ הרמב"ם מפרש לשון הספרי — „כיצד אוהב את המקום", היינו מהי הדרך ל־הגיע לאהבת המקום, וכמ"ש בספר הידי[21] „והיאך היא הדרך לאהבתו ו־יראתו בשעה שיתבונן האדם כו' מיד הוא אוהב".

ב) רש"י כותב „שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה", והרמב"ם בסהמ"צ כתב כה־גירסא „שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם" — כי לדעת רש"י האהבה בנדו"ד ענינה ההכרה בהקב"ה ע"י התורה[22], והדביקות בדרכיו — ע"י מצות: ואילו לדעת הרמב"ם שמפרש ש„נחשוב ונתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו" (וכפי שהאריך בספר היד שם „היאך היא הדרך לאהבתו כו' בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפ־לאים הגדולים ויראה מהן חכמתו כו'"), הרי ההתבוננות היא בהקב"ה בתור בורא העולם, „מי שאמר והי' העולם", ולא רק במצותיו ומאמריו, נותן התורה ומצוה המצוות — הקב"ה (סתם).

ג. אמנם לפי הבנה זו בדעת הרמב"ם (שמצות האהבה היא ההתבוננות המביאה לרגש שבלב), יש להבין כמה שינויים בין לשונו שם ללשונו בספר הידי[23]:

---

14) דדוחק לומר דהכוונה „בדרכיו" בפרש"י כאן היא לדרכי ה', „מה הוא נקי חנון .. רחום כו'", כמ"ש הרמב"ם בהל' דיעות פ"א. וכדמוכח גם מזה שלהלן בפ' עקב (יא, כב) הוצרך רש"י לפרש „ללכת בכל דרכיו" — „הוא רחום ואתה תהא רחום כו'", וכן בפ' ראה (יג, ה) ד"ה ובו תדבקון (וראה לקו"ש שם ע' 53 ואילך). ולהעיר שיש גי' בפרש"י כאן „מדבק בדבריו" (ולכאורה ט"ס הוא, ובפרט שלא נמצא בדפוסים ישנים וכת"י רש"י (שתח"י)).

15) בתרגום קאפח „וזוהי תכלית האהבה ה־מצווה".

16) ראה קנאת סופרים לסהמ"צ להרמב"ם שם.

17) וראה חזקוני פרשתנו עה"פ „לפי שאמר למעלה ואהבת את ה' אלקיך איני יודע כיצד ת"ל והיו הדברים האלה על לבבך מתוך כך תהי' מכירו ואוהב אותו".

18) והיא מצוה בפ"ע להרמב"ם — מצוה ח. וראה הל' דיעות פ"א ה"ה־ז.

19) ובחינוך שם בפירוש דברי הספרי: שעם ההתבוננות בתורה תתישב האהבה בלב בהכרח.

20) ובדפוס שני וכמה כת"י רש"י (שתח"י) „ומהו האהבה אשר תאהב את המקום".

21) הל' יסוה"ת פ"ב ה"ב.

22) וראה לקמן הערה 27.

23) אבל — בס' היד הוא לשון הרמב"ם עצמו

בספר המצות כתב (כנ"ל) „וזה שנח־שוב ונתבונן במצותיו ומאמריו ופעולו־תיו", שכלל גם ההתבוננות „במצותיו ומאמריו"[24], ובספר היד כתב „בשעה ש־יתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ", שמזכיר רק ההתבוננות במעשיו וברואיו (והיינו פעולותיו שכתב בסהמ"צ), ולא „במצותיו ומאמריו".

הרא"ם[25] כותב על דברי הרמב"ם שבספר היד (הנ"ל): ואלה הדברים אינם ע"פ מדרש רז"ל שאמרו בספרי שעל ידי הדברים האלה אשר אנכי מצוך שהן המצות תכיר את הבורא ותאהבנו ולא על ידי מעשיו וברואיו הנפלאים ושמא יש לומר שבעשיית המצות יטה לבבו לחקור על שהמצוה הוא הבורא את העולם וישים את לבו מתוך כך להתבונן במעשיו וברואיו הנפלאים ויראה מהן חכמתו ית' ומיד יאהבנו ויתאוה לדעת אותו ולהשיגו וזהו שרמזו רז"ל בספרי במאמר שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה.

אמנם מדברי הרמב"ם בסהמ"צ, ש־כולל ההתבוננות בפעולותיו עם ההת־בוננות במצותיו ומאמריו (ומסיים בל' הספרי הנ"ל), משמע, שההתבוננות במדו־תיו ומאמריו הו"ע אחד עם ההתבוננות בפעולותיו (ולא רק שע"ז „יטה לבבו לחקור כו'")[26], וא"כ קשה למה לא הזכיר הרמב"ם בספר היד ההתבוננות במצותיו ובמאמריו[27]?

ויתירה מזו: בסוף ההלכה הנ"ל, כש־מבאר הדרך לאהבתו כו', מביא הרמב"ם דברי הספרי הנ"ל[28] ומשמיט שהוא ע"ז ש„והיו הדברים האלה . . על לבבך" שע"ז מכיר כו'.

ובסהמ"צ הוא לשון מעתיק ומתרגם מלשון ערבית של הרמב"ם.

24) ועד"ז בתרגום קאפח „במצותיו וציוויו ופעלותיו". ובתרגום העליר „(שנתבונן ונשכיל) מצותיו ופעולותיו" (וראה עוד נוסחאות בהערות שם). ובבחיי פרשתנו עה"פ ואהבת „שיתבונן האדם בתורתו ובמצותיו" (ובכד הקמח ערך אהבה „בעיקרי שבילי המצות") — ולא הזכיר (גם) „בפעולותיו" (וכיו"ב).

25) בפרשתנו עה"פ.

26) במשכיל לדוד כאן מפרש בספרי (ורש"י) „שע"י עסק התורה ידע וישכיל מפלאות תמים דעים וישיג כח מעשיו אשר האציל ברא יצר ועשה ובזה ישתוקק נפשו . . והן הן דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' יסוה"ת והיאך הדרך לאוהבו כו'". ומיישב עפ"ז קושיית הרא"ם (אבל יל"ע לכאורה האיך מתאים פי' זה עם פי' הרמב"ם בסהמ"צ). ועד"ז פי' בספרי דבי רב לספרי.

וראה קנאת סופרים לסהמ"צ שם, ובארוכה — בספר סדר משנה לרמב"ם הל' יסוה"ת שם ה"ב.

27) בשו"ת פאר הדור סנ"ג כ' הרמב"ם „מה ששאלתם מה תועלת יש ממנו בידיעתו (החשבון דתקופות ומזלות) כבר אמר רבי מאיר בברייתא הסתכל במעשיו שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם ומחיבורנו (ספר היד) יפורש לכם כל אלו הדברים". ועפ"ז יש מפרשים, שמקורו דהרמ־ב"ם בספר היד הוא מברייתא הנ"ל (ראה דברי ירמי' לרמב"ם הל' יסוה"ת שם. ועוד). אבל עצ"ע למה לא הביא בס' היד גם דברי הספרי אודות ההתבוננות „במצותיו ובמאמריו" כבסהמ"צ [ודוחק לומר שגרס בספרי כבברייתא הנ"ל, שהרי ב־סהמ"צ העתיק דברי הספרי כלפנינו (ומפרש „ונת־בונן במצותיו ומאמריו")].

28) דמזה שמדייק בספר היד שם „כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך", משמע קצת, שכוונתו לספרי הנ"ל (ולא לברייתא שהובאה בשו"ת פאר הדור (כבמפרשים שבהערה הקודמת) או לספרי עקב יא, כב — שלא קאי במצות אהבה).

---

*) להעיר שגם בספרי (הנ"ל הערה 8) יש גורסין שבעל המאמר הוא ר' מאיר. וכ"ה במדרש הגדול (ובספר זכרון על פרש"י „רבי אומר"). ובדפוס א' (ועוד) דהספרי וכן בילק"ש — לא נזכר שם בעל המאמר כלל.

ד. והנה יש עוד שינוי בספר היד — הוספה בהגדרת מצות אהבה — לגבי מ"ש בסהמ"צ:

בסהמ"צ מבואר רק מעשה המצוה, ה־התבוננות ורגש האהבה שעל ידה; אמנם בספר היד משמע, דענינה של מצות אהבה הוא (לא רק המדה ורגש שבלב, כ"א) גם זה ש„נפשו קשורה באהבת ה'" (כלשון הרמב"ם בהל' תשובה[29]) ע"י ידיעה והשגה, כמ"ש הרמב"ם[30] „אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת שידעהו", וגם בהל' יסוה"ת שם דייק „בשעה שיתבונן כו' הוא אוהב כו' ומתאוה . . לידע השם הגדול", ומדבריו נמצא שידיעת ה' היא לא רק סיבה המביאה לידי אהבת ה', כ"א גם שהיא חלק מתוכן המצוה[31].

ולפי זה י"ל, דגם הרמב"ם ס"ל (ע"ד דעת רש"י) דתוכן מצות אהבה אינו רק הרגש שבלב האדם, אלא גם דביקות (הדבק) בבורא, אלא דס"ל שדביקות זו אינה ע"י הדביקות בדרכיו (כפרש"י) אלא ע"י ידיעת[32] ה' — ההכרה בהקב"ה.

ובאמת מפורש ומדוייק הוא גם ב־לשון הרמב"ם בסהמ"צ שם שכ' „וזה שנחשוב ונתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו עד שנשיגהו ונהנה בהשגתו בתכלית ההנאה. וזאת היא האהבה ה־מחוייבת". והיינו, שגדר המצוה הוא — כאשר ההתבוננות שלו מביאתו לידי השגה ונהנה בהשגתו, דהיינו — הכרה בהבורא.

ועפ"ז מובן, שזה שמעתיק „ולשון ספרי לפי שנאמר ואהבת את ה' אלקיך איני יודע כיצד אוהב כו' (ומסיים) שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם", אין כוונתו לבאר הדרך להגיע להאהבה ע"י התבוננות (כנ"ל ס"א), אלא להגדיר תוכן ענין האהבה — „אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם".

וזהו שממשיך „הנה בארנו לך שב־התבוננות תעלה בידך ההשגה ותגיע ההנאה ותבא האהבה בהכרח", שי"ל הכוונה ב„ותבא האהבה בהכרח" אינה לעוד פעולה וענין, אלא זהו פירוש דבריו „תעלה בידך ההשגה ותגיע ה־הנאה".

[ועפ"ז נתבאר במ"א[33] הא דהאריך הרמב"ם בספר היד ספר הלכות — ב„כללים גדולים"[34] בעניני התבוננות ה־מביאות לאהבת ה' ויראתו, דלפי פשוטו צ"ע: עניני התבוננות הם רק הכשר ל־מצות אהבה ומהי אריכות ביאורם בספר הלכה? ההלכה היא שצריך להתבונן במעשיו ופעולותיו, אבל הביאורים ב־מעשיו וברואיו הנפלאים, לכאורה, אינם חלק מההלכה דאהבת ה'?

ולפי הנ"ל מובן, כי אריכות הביאור ברמב"ם במעשה מרכבה ומעשה ברא־

---

29) פ"י ה"ג.

30) הל' תשובה שם ה"ו.

31) ולכאורה כן משמע מהמשך וסיום דבריו (בה"ב) „ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם". ומפשטות לשונו משמע קצת שמפרש „מתוך" דהיינו מתוך אהבה — „אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם". אבל י"ל שהרמב"ם קיצר בלשונו, וכוונתו ב„מתוך כך" היא בהמשך למ"ש קודם שע"י ההתבוננות במעשיו באים לאהוב את השם, ומתוך ההתבוננות „אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם". וראה בהנסמן בהערה 33.

32) להעיר מעיקרים מאמר ג' פל"ה (בתחלתו): כי האהבה היא התאחד דבר הנאהב עם האוהב והתדבקם יחד דבוק שכלי בשלימות.

33) ראה לקו"ש חכ"ו ע' 117 ואילך ובהערות שם.

34) ל' הרמב"ם הל' יסודי התורה שם.

שית שבהל' יסוה"ת, אינה רק בשביל התבוננות להגיע על ידה לאהבת ה', אלא שהיא חלק ממצות אהבת ה' גופא, שתוכנה דהמצוה — ההכרה במי שאמר והי' העולם].

ה. ברם עדיין לא נתבאר טעם השינוי הנ"ל, שבספר המצות הזכיר "ונתבונן במצותיו ומאמריו" ובספר היד לא הזכיר התבוננות זו[35].

גם צריך ביאור: בספר המצות שם ממשיך אשר "זאת המצוה גם כן כוללת שנהי' קוראים לבני האדם כולם ל־עבודתו יתעלה ולהאמין בו וזה שאתה כשתאהב איש אחד תספר בשבחיו כו' כן כשתאהב אותו יתעלה באמת כאשר הגיע לך מהשגת אמתתו אתה קורא בלי ספק הסכלים והפתיים לדעת ידיעת האמת אשר ידעתו ולשון ספרי ואהבת את ה' אהבהו על הבריות כאברהם אביך כו'".

וצ"ב מדוע לא הביא ענין זה בס' היד כשביאר מצות אהבת ה', והרי בכלל בספר היד מאריך ומפרט יותר בפרטי דיני המצוה מבסהמ"צ, שכותב רק ה־נקודה הכללית, וראשי פרקים מהלכות המצוה?

ו. ויובן זה בהקדם דיוק לשון ה־רמב"ם בס' היד שם[36] כשמתחיל לבאר מצות אהבת ה': "הא־ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלקיך ונאמר[37] את ה' אלקיך תירא".

ולכאורה כמה תמיהות בדבר:

א) מדוע דייק הרמב"ם "הא־ל הנכבד והנורא", ולא נקט לשון הרגיל "השם הנכבד והנורא" (וכמ"ש מיד לאח"ז (בה"ב) "לידע השם הגדול")? ויתירה מזו, הרי זו לשון הכתוב[38] "ליראה את השם הנכבד והנורא הזה" (וכפי שהובא גם ברמב"ם בהל' נשיאת כפים[39] (לגבי הזהירות באמירת ולימוד שם המפורש) "כל זה גדולה לשמו הנכבד והנורא").

ב) מלשון הרמב"ם "הא־ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו" משמע, ששני התוארים "הנכבד והנורא" הם כנגד ב' המצות ד"לאהבו", "וליראה אותו", שזה שהא־ל הוא "נכבד" מביא את האדם לאהוב אותו (וכפי שכתב הרמב"ם בהלכה שלאח"ז (כנ"ל) "בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדו־לים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר כו'", שכאשר משיג גודל חכמתו של הקב"ה הרי זה מביא גם לכך שמכבדו ומשבחו ומפארו), ו"יראה" באה מזה שהא־ל הוא "נורא" כפשוט. ולכאורה בפסוק הנ"ל נאמר (רק) "ליראה את השם הנכבד והנורא", הרי משמע ששני התוארים שייכים וגורמים ליראה[40]?

ז. ויש לומר הביאור בכל זה:

אהבה ויראה הרי הן שתי מצוות (ומנאן הרמב"ם לב' מצוות במנין ה־מצות), ועוד זאת — שהן שתי מדות שונות ועד להפכיות, כמובן בפשטות שאהבה היא תנועה של קירוב אל ה־נאהב, ויראה ופחד היא ריחוק מן הנורא

35) ראה בהנסמן לעיל סוף הערה 27.

36) רפ"ב.

37) פרשתנו ו, יג.

38) תבוא כח, נח. הביאו הרמב"ם בהל' שבו־עות פי"ב הי"א.

39) פי"ד סוף ה"ו.

40) ועד"ז בסמ"ג במצות יראה (מ"ע ד) כ' "מ"ע ליראה את ה' הנכבד והנורא". וראה ביאורי ה־מהרש"ל לסמ"ג שם.

והביטול אליו, ולפי זה יש להבין מדוע כללן הרמב"ם בספר היד בחדא מחתא, ולכאורה הול"ל כמו בכל המצוות: מצות עשה לאהוב את השם שנאמר ואהבת את ה' אלקיך, מצות עשה ליראה אותו ש־נאמר את ה' אלקיך תירא[41].

ועכצ"ל שהרמב"ם בספר היד מדבר באהבה כזו שאינה הפכית מיראה אלא היא באותו הסוג*[41].

וההסברה בזה — ע"פ דיוק לשון הרמב"ם בהלכה זו, וז"ל "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים ה־גדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ואין לה קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד[42] צמאה נפשי לאלקים לא־ל חי", שמזה שמוסיף "ו־מתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלקים לא־ל חי", מובן, שעיקר ענין האהבה הוא זה ש"מתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול", דמכיון שמכיר גדולת ה' ("יראה מהן חכמתו שאין לה ערך ואין לה קץ"), מרגיש ריחוקו מהשם וזה מביאו לצמאון ותשוקה.

[ועד"ז כתב להלן בסוף הענין לאחרי שביאר הפרטים דמעשה מרכבה ומעשה בראשית[43]: בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים כו' ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא].

והיינו שגדר האהבה כאן אינו רגש של דביקות וקירוב, אלא התאוה וה־צמאון, שהוא הרגש ותנועה של ריחוק, שהוא רחוק מהשם ומתאוה אליו.

וזה מדוייק בלשון הרמב"ם "ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול" שידיעת השם הגדול הוא דבר הנמנע מבן אדם המחובר מגולם וצורה, כמו שהאריך הרמב"ם בהמשך הפרק[44] לגבי מעלת המלאכים, שגם המעלה הכי תחתונה דעשר המעלות דמלאכים (המדברים עם הנביאים, ונראים להם במראה הנבואה) "גם היא יודעת הבורא דעה שאין כח בני האדם המחוברים מגולם וצורה יכול לה־שיג וליידע כמותה" וגם "המעלה (במעלת המלאכים) שאין למעלה ממנה אלא מעלת הא־ל ב"ה", "אינה יכולה להשיג אמתת הבורא כמו שהוא אלא דעתה קצרה להשיג וליידע".

[ויתירה מזה האריך הרמב"ם בפ"א[45], שגם משה רבינו לא הי' יכול להשיג מאמיתת המצאו כמו שהיא, וז"ל: מהו זה שביקש משה רבינו להשיג כשאמר[46] הראני נא את כבודך, ביקש לידע אמיתת המצאו של הקדוש ב"ה . . מציאות הקב"ה נפרדת בלבו משאר הנמצאים עד שידע אמתת המצאו כאשר היא, והשיבו ברוך הוא שאין כח בדעת האדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש להשיג אמיתת דבר זה על בוריו, והודיעו ברוך הוא מה שלא ידע אדם לפניו ולא ידע לאחריו כו']

41) במפרשים הביאו כאן מאמר הספרי (פרשתנו ו, ה) "שאין לך אהבה במקום יראה ויראה במקום אהבה אלא במדת הקב"ה בלבד". אבל זהו רק תירוץ איך ייתכנו אצל האדם ב' המדות יחד, אבל המדובר בפנים הוא מצד היותם סו"ס שתי מדות ופעולות נפרדות.

*41) להעיר מזח"א יא, ב. תקו"ז ת"ל (עד, ב).

42) תהלים מב, ג.

43) פ"ד הי"ב.

44) פ"ב ה"ז וח'.

45) ה"י.

46) תשא לג, יח.

ח. ועפ"ז מובן מה שכולל יחד אהבה ויראה בתחלת ההלכה "מצוה לאהבו וליראה אותו", וכן כשביאר "היאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן כו'" (בהלכה ב) — ההתבוננות שמביאה ש"מיד הוא אוהב כו'", ממשיך בזה "וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא ברי' קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות", כי יראה זו היא התבטלות בתכלית — ביטול הדיעה, והיא היא שבאה בהמשך לתנועת הריחוק שנרגשת בהצמאון דאהבה — "מתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול".

וזהו שמדגיש הרמב"ם תיכף בהתחלת דבריו "הא־ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלקיך ונאמר את ה' אלקיך תירא", דכתב שני תוארים הנכבד והנורא לגבי אהבה ויראה, אף שבקרא נאמרו שניהם בשייכות ליראה — "ליראה את השם הנכבד והנורא", כי "מצוה לאהבו" שב־רמב"ם אינה שונה בעצם מהותה לגמרי ממצות יראה, כי גם ה"אהבה" שברמב"ם כאן שייכת (בגדרה ותוכנה) לתנועת הביטול כו' שביראה, וכנ"ל, ולכן שתיהן שייכות לשני התוארים "נכבד" ו"נורא".

ט. ולפ"ז נמצינו למדים עוד חידוש גדול בדברי הרמב"ם, שאף שהתבוננות האדם היא "במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו כו'", היינו בזה שהאדם יוכל לידע ולהבין ולהשיג מהבורא, מ"מ האהבה היא לה' כמו שהוא למעלה מידיעה והשגת האדם, שלכן האהבה היא מרחוק.

וי"ל, שדבר זה מדגיש הרמב"ם בזה שמתחיל "הא־ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו", ומסיים "ש־נאמר ואהבת את ה' אלקיך גו'", שמדייק לכתוב "הא־ל" לא "השם" או ה' וכיו"ב (שזהו דלא כמו שנאמר בכתובים שמביא תיכף "ואהבת את ה' אלקיך", "את ה' אלקיך תירא"):

בביאור מעלת שם הוי' לגבי שאר השמות, כותב הרמב"ם בספרו מורה נבו־כים[47], ש"כל[48] שמותיו יתעלה המצויים בספרים כולם נגזרים מן הפעולות, וזה מה שאין בו נעלם, זולתי שם אחד, והוא יו"ד ה"א וא"ו ה"א, שהוא שם מיוחד לו יתעלה, ולפיכך נקרא שם מפורש, ענינו שהוא מורה על עצמו יתעלה[49] הוראה ברורה שאין בה שתוף, אבל שאר שמותיו הקדושים מורים בשתוף מפני שהם נגזרים מפעולות ימצא לנו כמותם".

וממשיך, "השם הזה (שם המפורש) . . מורה על עצמו יתעלה באופן שלא ישותף אחד מן הנבראים באותה ה־הוראה, כמו שאמרו עליו ז"ל[50] שמי המיוחד לי, אבל שאר השמות הם כולם מורים על תוארים, לא על עצמות בלבד, אלא על בעל תוארים".

ומסיים, "כל השמות הללו הנגזרים לא נתחדשו כי אם אחר בריאת ה־עולם . . שהם כולם שמות שהונחו כפי הפעולות המצויות בעולם, אבל כאשר תתבונן בעצמותו מעורטלת ומופשטת מכל פעולה, לא יהי' לו שם נגזר (מן הפעולה) כלל, אלא שם אחד מיוחד להורות על עצמותו".

ולכן כתב הרמב"ם "הא־ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו", דשם א־ל הוא השם הראשון בשמותיו

---

47) ח"א פס"א. וראה גם פרדס ש"ט פ"א. המשך תרס"ו ע' תעו ואילך.

48) נעתק כאן מתרגום קאפח.

49) שלכן נק' שם העצם.

50) סוטה לח, א. וראה רמב"ם הל' ע"ז פ"ב ה"ז. הל' שבועות פ"ב ה"ב.

של הקב"ה המורים על „תוארי" הקב"ה „כפי הפעולות המצויות בעולם" [כפי שבאים בסדר י"ג מדות הרחמים[51], דשם הראשון המורה „על בעל תוארים" (משא"כ השמות „הוי' הוי'") הוא שם א־ל[52] —

להדגיש שאף שההתבוננות וההשגה וההכרה בהבורא שייכת רק בפעולותיו של הקב"ה, או (בלשון הרמב"ם) כפי ש־הקב"ה הוא „בעל תוארים", לא בעצמותו (שע"ז מורה שם הוי', שם המפורש שם המיוחד ושם העצם), מ"מ, האהבה גופא היא לעצמותו ית', אמיתת המצאו[53], שלמעלה מפעולות ותוארים.

י. ומכל הנ"ל מובן החילוק בהגדרת מצות אהבת ה' בין ספר המצות לספר היד:

בספר המצות מבאר כללות ענין האהבה, שלכן מבאר שהיא ההכרה בה', שזוהי תנועה של קירוב, וכפי שמדגיש „עד שנשיגהו ונהנה בהשגתו בתכלית ההנאה", ולכן מביא שההתבוננות כוללת גם ההתבוננות „במצותיו ומאמריו", כי גם הם נכללים בהכרת הבורא, שהרי הם ציווי ומאמריו של הבורא.

[ולכן מביא שם הרמב"ם (כנ"ל) ש־„זאת המצוה גם כן כוללת שנהי' קוראים לבני האדם כולם לעבודתו יתעלה . . כשתאהב איש אחד תספר בשבחיו ותר־בה בהם ותקרא בני האדם לאהוב אותו" — כי ענין זה שבאהבה שייך לדביקות בהשם, ענין הקירוב שבאהבה, דכאשר האדם מכיר בהקב"ה ומתקרב אליו, הרי זה מביאו לקרוא לבני אדם לאהוב אותו]:

משא"כ בספר היד[54] כוונתו לבאר ולפרט פרטי עניני אהבת ה' ויראתו[55]

---

51) תשא לד, ו־ז.

והרי י"ג מדות הרחמים הן (כפי שהביא הרמב"ם בפ"א) מה ש„השיבו ברוך הוא (למשה) שאין כח בדעת האדם החי כו' להשיג אמיתת דבר זה על בוריו והודיעו ב"ה מה שלא ידע אדם לפניו ולא ידע לאחריו כו' ועל דבר זה רמז הכתוב (תשא לג, כג) ואמר וראית את אחורי ופני לא יראו", ומזה מובן שבעיקרו קאי על השמות דא־ל כו', והיינו (לא „על עצמותו", כ"א) עליו כמו שהוא „בעל תוארים".

52) וראה לקו"ש ח"ד (ע' 1348 ואילך. וש"נ) — דההכרעה ע"פ קבלה כו' היא, דמגין י"ג מדה"ר מתחיל בשם א־ל, כדאי' בזח"ג קלא, ב. ע"ח שער א"א (שי"ג) פי"א. ועוד.

וגם הרמב"ם מנה שם „א־ל" לראשונה בהל' יסוה"ת שלו (פ"ו ה"ב) — לאחר שם הוי' שהוא „השם המפורש או הנכתב אדנ־י" (שהוא בכלל שם הוי' (לפי תירוץ א' בכס"מ שם), והוא שם הוי' בכינויו (רמב"ם הל' נשיאות כפים פי"ד ה"י)).

53) ל' הרמב"ם ריש הל' יסוה"ת.

54) וי"ל שזהו בכללות תוכן ב' סוגי אהבה המבואר בתניא פ"נ (ועוד), אהבה כמים ואהבה כרשפי אש. דאהבה כמים היא בבחי' קירוב ו־דביקות, ואהבה כרשפי אש היא בבחי' התשוקה והצמאון להיכלל בעצמות אוא"ס ובאה מבחי' ריחוק דוקא — ראה בארוכה ד"ה למען יחלצון ידידיך פר"ת (סה"מ פר"ת לאדמו"ר (הרש"ב) נ"ע ע' קיד ואילך. וראה בארוכה ספר הערכים־חב"ד ערך אהבת ה' — כמים וכרשפי אש. וש"נ). וע"ש, ד־האהבה כמים היא האהבה דאברהם „זכור אב נמשך אחריך כמים", ואהבה דיצחק היא בחי' אהבה כרשפי אש.

ועפ"ז יומתק מה שדוקא בסהמ"צ (שבו מבאר סוג וגדר האהבה דבחי' קירוב) הביא שהמצוה כוללת „שנהי' קוראים לבני האדם כולם ל־עבודתו . . ולשון ספרי ואהבת את ה' אלקיך ואהבת . . אהבהו על הבריות כאברהם אביך כו' ור"ל כמו (ש)אברהם מפני שהי' אוהב כמו שהעיד הכתוב (ישעי' מא, ח) אברהם אוהבי" — כי עבודה זו דאברהם לפרסם ולגלות אלקותו ית' בעולם שייכת דוקא לבחי' אהבה כמים, כמבואר בארוכה בהנסמן לעיל.

55) וכן במצות יראה שינה ביאורו מבספר היד,

הבאים בהמשך וכתוצאה מידיעת השם (יסוד היסודות[53]) שנתבארו שם בפרק הראשון של הל' יסודי התורה[56], ולכן מפרט ענין זה שבמצות אהבה (ששווה למצות יראה) השייכת לגדר הריחוק מאמיתת המצאו

[ולא ההתבוננות במצותיו ובמאמריו שנוגע להקירוב – הידיעה וההכרה בהקב"ה, ועד"ז הא דקוראים לבני אדם לעבודתו ולאהוב אותו שהיא תוצאה מהרגש הקירוב והנאה מהכרת הבורא]

– שזה שאין האדם יכול „להשיג" על ידי ענין הידיעה (שהרי אין כח בשכל האדם להשיג אמיתת המצאו כאשר היא), כמו שביאר בארוכה בפרק הראשון – הנה על ידי שתי מצוות אלו, אהבה ויראה, „מתקשר" האדם לאמיתת המצאו, וכנ"ל, שהאהבה היא הצמאון והתאווה לידע השם הגדול.

(משיחת ש"פ משפטים תשמ"ו)

שבספר המצות (מ"ע ד) נקט (בעיקר) „יראת עונשו", ובספר היד – יראת הרוממות (ראה ב„פירוש" לפ"ב ה"א. קנאת סופרים לסהמ"צ שם).

56) משא"כ בהל' תשובה פ"י (המובא לעיל סעיף ד), דשם מבואר בעיקר ענין האהבה כפי ששייכת לעבודה דקיום התומ"צ.